

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Геолого-географски факултет

Катедра „Регионално развитие“

Мая Петрова Василева

**Опит за конструиране на модел за функциониране и
мениджмънт на географското образование**

АВТОРЕФЕРАТ

За присъждане на ОНС „доктор“

Област на висше образование 1. Педагогически науки;
Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ...;
Докторска програма Методика на обучението по география

София, 2015

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на разширено заседание на катедра “Регионално развитие” към Геолого-географски факултет на Софийски университет “Св. Климент Охридски”, проведено на 16.09.2015г.

Докторантът е асистент в катедра “Регионално развитие” към Геолого-географски факултет на Софийски университет “Св. Климент Охридски”.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на..... от..... часа в зала №.....на Ректората на Софийски университет “Св. Климент Охридски”.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в деканата на Геолого-географски факултет, каб. 254, ет. 2 (северно крило), Софийски университет “Св. Климент Охридски”, бул. “Цар Освободител” № 15.

Авторефератът, рецензиите и становищата на членовете на научното жури са публикувани на сайта на Софийски университет “Св. Климент Охридски”, Геолого-географски факултет.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

А. Обща характеристика на дисертационния труд.....5

Б. Съдържание на дисертационния труд.....5

Въведение.....5

I.Теоретична постановка на дисертационното изследване.....11

1. Какво означава образователен мениджмънт?
2. На какво разбиране за образованието се позоваваме?
3. На какво разбиране за мениджмънта се позоваваме?
4. Тематичен обхват на образователния мениджмънт – изводи
5. Как се осъществява образователният мениджмънт?
6. Как се представя образователният мениджмънт в Мениджмънт-модела Санкт Гален?
7. Теоретична постановка – обобщение

II.Специфика на географското образование у нас.....14

1. Какво означава „образователна система“? Къде и как може да се получи образование (географско)?
2. Българска образователна система – специфика
3. Къде е мястото на географското образование?
4. Какви особености могат да се изведат?
5. Кои са факторите на външната културно-образователна среда?
6. Каква е вътрешната среда?

III.Теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование.....33

1. Модел за функциониране и мениджмънт на географското образование – теоретична основа
2. Модел за функциониране и мениджмънт на географското образование – поглед отвън
3. Модел за функциониране и мениджмънт на географското образование – поглед отвътре

3.1. Смеслови хоризонти	
3.2. Съставни/конструктивни равнища	
3.3. Модии на развитие	
Заклучение.....	41
Приноси на дисертационното изследване.....	42
Публикации по темата на дисертационното изследване.....	43
Приложения.....	44
Литература.....	60

А. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е в общ обем 236 стр. Включва 16 стр. приложения и 16 стр. литература. Структуриран е във въведение, три глави и заключение. Основният текст е онагледен с 45 фигури и 39 таблици. Поместени са 9 приложения. Използвани са 272 източника на информация, от които 29 на български и руски език и 243 на немски и английски език.

Б. Съдържание на дисертационния труд

ВЪВЕДЕНИЕ

Всички процеси и събития имат географски измерения. Затова географията е един от основните учебни предмети в българското училище. Той помага на учениците да разберат пространствените взаимоотношения на земната повърхност и характера на нейното усвояване от човека. Овладейвайки географски знания и умения у учениците се изгражда ценностно отношение към света, способност да мислят, да реагират адекватно в различни учебни и житейски ситуации. Като част от общото средно образование, географското образование формира два вида ценности - „абсолютна ценност” (присъща само на географията като учебен предмет, развиваща специфични мисловни способности) и относителна (обусловена от връзките на географията с другите учебни предмети) (Пинчмъл, 1986, с.44).

Като всяка обществена дейност, географското образование се развива в съответствие с изменящите се потребности на обществото. В настоящия етап то е поставено пред различни по своята същност и мащаби предизвикателства:

- Нови революционни начини на познание, нови форми на знанието и ново отношение към знанието;

- Процеса на глобализация и динамика на информационното общество;
- Бурно навлизане на информационните и комуникационни технологии във всички сфери на обществения живот;
- Необходимост от координиране и синхронизиране на образователните системи на страните от ЕС за „създаване на единна Европейска образователна политика (Барселона, 2002);
- Съвременните социално-икономически и политически условия в нашата страна, среда на живот и на труд на българина; и др.

Отговор на потребностите на обществото е формирането на нова образователна култура, респ. нова образователна среда за географското образование с нови изисквания към подготовката на младите хора - за успешна адаптация и реализация, за учене през целия живот. Налага се разработването и утвърждаването на нова образователна парадигма (модел, рамка, образ), в центъра на която да стои освободената личност със своите потребности, интереси, отговорности за собствения и за обществения просперитет, с качествено нови възможности за избор, за дейност, за индивидуална (колективна, екипна) изява, личност – едновременно гражданин на своята страна и гражданин на света.

Всичко това поставя съвременното географско образование пред сериозни предизвикателства. Много са пътищата за овладяването им. Един от тях е конструирането на теоретико-конструктивни модели, които да преосмислят съществуващите идеи, постановки, решения, опит, да доведат до тяхното усъвършенстване. Това е мотивът за избора темата на дисертационното изследване.

Защо образователният мениджмънт е актуален проблем на съвременното образование?

Икономическата стойност на образованието през последните години непрекъснато нараства. Днес сме изправени пред един глобален и

европейски образователен пазар с многостранна дейност и конкурентно ориентирано предлагане. Предлага се както държавно, така и частно образование. То, образованието вече се превръща в продукт, който задоволява потребностите на клиентите. С помощта на маркетингови концепции този продукт бива „бюджетиран“ и организиран, бива насочван към заемането на възможно най-големия дял на образователния пазар. Докато икономическият начин на мислене винаги е съпътствал частното образование, той вече се разпространява и заема все по-силни позиции и в сферата на държавното образование. Днес ясно се очертава необходимостта от прилагане на образователния мениджмънт в образователния процес, вкл. и по география. Това е необходимо както на частните, така и на държавните образователни организации с оглед на тяхното развитие и усъвършенстване.

Защо образователният мениджмънт е актуален в контекста на географското образование?

Днес ясно се очертават редица проблеми, свързани с функционирането на системата на географското образование, както и с липсата на ефективност (напр. нейния прекъснат характер или ниските резултати, показвани на матурите). Възможностите на образователния мениджмънт за преодоляване на тези проблеми не могат да се ползват пълноценно, тъй като той не е достатъчно проучван в контекста на географското образование, дори и да отчитаме първия и много ценен опит от „модел-стратегията на географското образование в СОУ“ (Гайтанжиева, 2000), който по безспорен начин доказва връзката между управлението на системата на географското образование и нейното функциониране и ефективност. Налагат се допълнителни и задълбочени изследвания в тази посока.

ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследване е съвременното географско образование у нас.

Предмет на изследване е функционирането (единството от фундаментални идеи за решения, водещи до ново качество) и мениджмънтът на географското образование.

Цел на изследването е да се разработи теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование в България, като един възможен вариант за неговата качествена промяна.

ОСНОВНИ ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Първа задача: Да се изведат ключови теоретични постановки по изследвания проблем – образователния мениджмънт.

Втора задача: Да се разкрие функционирането на системата на географското образование от позициите на изследвания проблем и на базата на резултати от емпирично изследване, публикувано през 2000 год. (Гайтанджиева, 2000).

Трета задача: Да се разработи теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование.

ХИПОТЕЗИ КЪМ ОСНОВНИТЕ ЗАДАЧИ

Представени са към съответната глава на дисертационния труд при решаване на съответната задача.

Хипотеза 1: Ако образователният мениджмънт засяга ключовите въпроси и предлага решения, свързани с развитието на образователните организации, то прилагането им от тези организации ще съответства на изискванията на заинтересованите им страни и ще води до тяхното непрекъснато усъвършенстване.

Хипотеза 2: Ако образователният мениджмънт се приеме за подобласт на икономическата педагогика, това ще позволи разглеждане на различните образователни институции в система и в нов контекст (напр. училище, ВУ, професионално обучение, продължаващо обучение и образование).

Хипотеза 3: Ако образователният мениджмънт обвързва педагогическа и икономическа целева рационалност и следва тези рационалности като принципи на развитие на една образователна организация, то този образователен мениджмънт ще може да създаде и развие адекватните конструктивни решения в границите на дадената организация.

Хипотеза 4: Ако образованието е всеобхватна целева категория на всяка дидактическа дейност и водеща нейна цел, то може да се дефинира като: „умение и способност (компетентност) на индивида за собствено- и социално отговорно овладяване на социално-икономически житейски ситуации“ (Euler&Hahn, 2007, s.132).

Хипотеза 5: Ако мениджмънтът е система от задачи, които са насочени към оформянето, управляването и развиването на социотехническите организации, то той целенасочено ще развива тези организации.

Хипотеза 6: Ако мениджмънтът на образованието се разглежда в потесен смисъл като предоставяне на услуга, стимулираща и поддържаща образователния процес, то той може да бъде прилагат както в държавни, така и в частни образователни организации.

Хипотеза 7: Съвременното географско образование е изправено пред редица различни по характер проблеми: теоретични, методологични, организационно-управленски, ресурсни. Допуска се, че пълноценното използване на възможностите на образователния мениджмънт ще доведе до тяхното преодоляване.

Хипотеза 8: Ако се разработи теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование, то ще се постигнат резултати в две посоки: първо – дидактиката на географията ще се обогати с актуални теоретични и методологични интерпретации по основни въпроси и второ – ще се очертаят научнообосновани възможности

за качествена промяна във функционирането на съвременното географско образование.

МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Анализът е един от основните методи, който е използван в изследването. В зависимост от източниците на информация и от крайния продукт, той е представен в три варианта:

Теоретичен анализ на литературни източници за формиране на теоретичните и методологичните основи на изследването.

Емпиричен анализ на резултати от изследване на фактори от вътрешната среда на географското образование, основание за обобщения и изводи, за идентифициране на проблеми.

Математико-статистически анализ на данни от емпирично изследване, доказващи състояние, проблеми, тенденции.

Анкета с учители с цел проучване на състоянието на географското образование в средното училище и отношението им към него.

Анкета с ученици с цел проучване на състоянието на географското образование в средното училище и отношението им към него.

Наблюдение на състоянието на географското образование в средното училище.

Статистически методи за обработка и представяне на резултатите от анкетирането и наблюдението.

Моделиране, чрез което се търси всестранното изследване на моделирания обект, откриването на нови негови свойства.

За целите на дисертационното изследване е използван следния инструментариум:

- Анкета с учители със структуриран отговор;
- Анкета с ученици със структуриран отговор;
- Матрица за наблюдение на учебния процес в обучението по география;

- Протокол за наблюдение на учебния процес в обучението по география.

I. Теоретична постановка на дисертационното изследване

Тази глава отговаря на въпросите:

- Какво означава образователен мениджмънт;
- Как се осъществява образователен мениджмънт;
- Как се представя образователният мениджмънт в Мениджмънт-модела Санкт Гален.

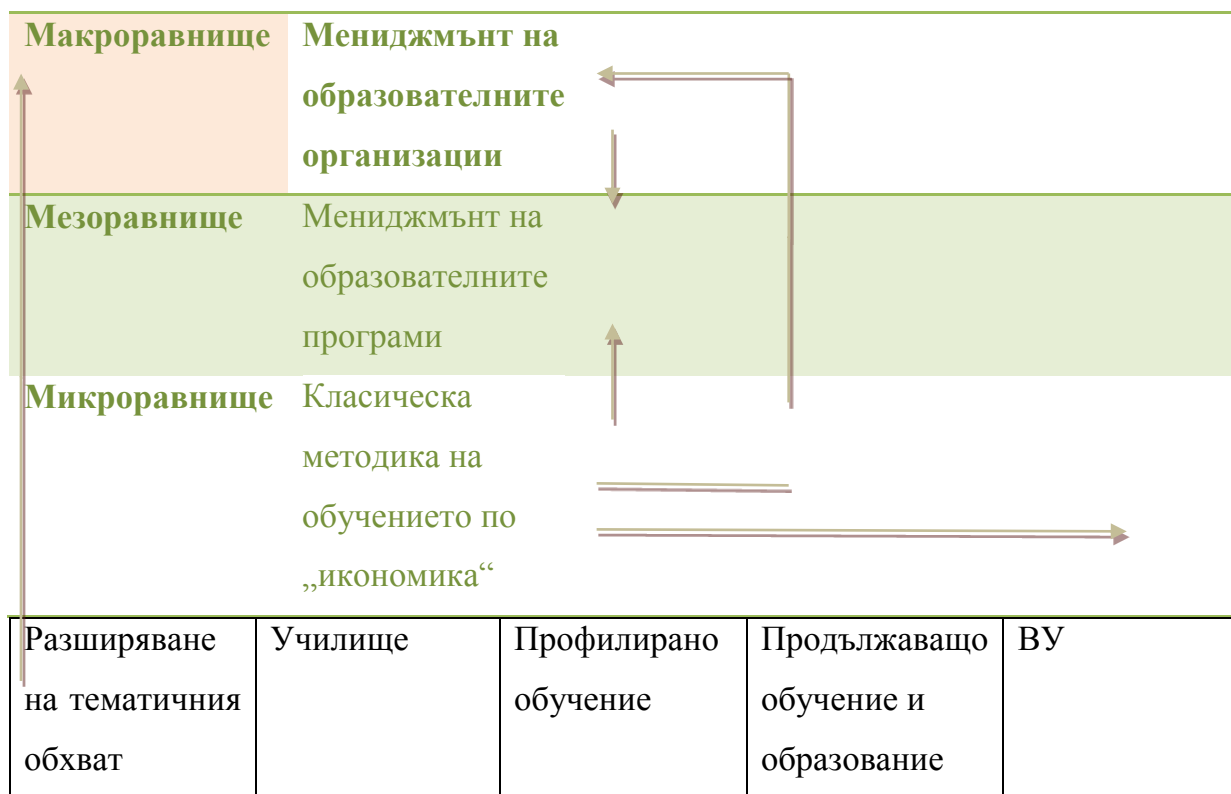
Тук са проверени хипотези 1, 2, 3, 4, 5 и 6.

Като образователен мениджмънт е приет мениджмънтът, т.е. оформянето, управлението и развитието на социалните системи (Ulrich, 2004), който служи на целите на образованието на хората и предоставя съответните услуги, необходими за това. Водеща негова дейност е тази по балансирането между педагогически и икономически цели.

Същността на образователния мениджмънт е интерпретирана въз основа на постановките за него в „икономическата педагогика“ (тук разбира се като педагогика на обучението по икономика) (Фиг.1).

Характеризирани са двете съставни понятия – образование и мениджмънт. Образованието е дефинирано съгласно две класически концепции – на „категориалното образование“ и на концепцията на „ключовите квалификации“. Акцентирано е върху „компетентността“ и разбирането за нея в сферата на образованието. Мениджмънтът е разгледан посредством класическите схващания, както и посредством съвременните постановки за него. Очертани са „критичните точки“ във връзка с „икономизирането“ на образованието.

Изведени са съвременните условия и предпоставки за осъществяване на образователния мениджмънт. Акцентът е върху тенденциите на общественото развитие и „концепцията за ученето през целия живот“.

Разширяване на институционалния образователен контекст \Longrightarrow

Фиг.1: Образователният мениджмънт като подобласт на икономическата педагогика (по Seufert, 2013, s.4)

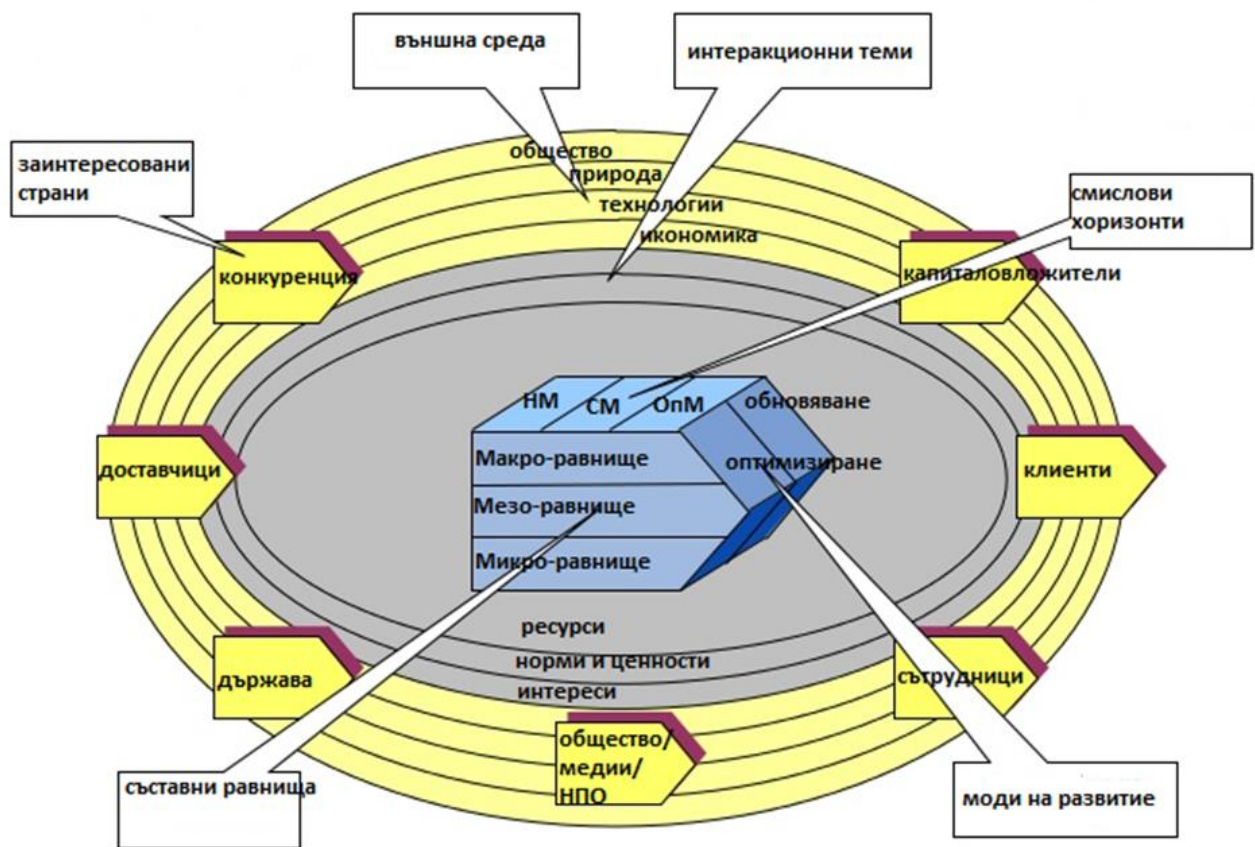
В настоящото изследване като основополагащ е възприет Мениджмънт-моделът Санкт Гален (Фиг.2).

Моделът е избран като „конструктивна рамка“, в която могат да се разглеждат и решават проблемите на дадена организация/система в цялостност. Той е избран и предвид факта, че е достатъчно гъвкав и адаптивен спрямо конкретните цели и условия.

В резултат от изложеното в първа глава са очертани следните по-важни моменти:

- Образователният мениджмънт е едно все още сравнително ново „поле на изследване“, което може да бъде разглеждано и изследвано като подобласт на „икономическата педагогика“. Той може да бъде осъществяван във всички онези организации, в които се планират, извършват и оценяват образователни процеси.

- Образованието в същинския си смисъл не може да бъде „менажирано“. Във „фокуса на мениджмънта“ е образователният процес, разглеждан като осигуряване на услуга.
- Мениджмънт-моделът Санкт Гален се възприема като „конструктивната рамка“, в която се осъществява образователният мениджмънт. Моделът служи от една страна за идентифицирането на външната за образователната организация среда, на „заинтересованите ѝ страни“, на „интеракционните теми“ с тях, от друга – осветява рамката на вътрешната за образователната организация среда, представяйки смисловите хоризонти, съставните/конструктивни равнища на функциониране, както и модите на развитие.

Фиг. 2: Образователният мениджмънт според Мениджмънт-модела Санкт Гален

II. Специфика на географското образование у нас

Тази глава отговаря на въпросите:

- Какво означава „образователна система“;
- Каква е спецификата на българската образователна система;
- Къде е мястото на географското образование.

Тук е проверена хипотеза 7.

Образованието най-често се асоциира с учебните заведения и с това, което се случва в тях. Образователната система, от своя страна се свързва със системата за „формалното образование“ (училища, университети, колежи и др.). Това означава, че се възприема като структура от учебните заведения, в която „ясно се разграничава периметъра на възможни действия и въздействия на образователните органи и институции“ (Гюрова, 2013, с.36). Предвид факта, че днес образователни услуги се предлагат и извършват от различни фирми и центрове, както и от институции, чиято основна дейност не е образователна (синдикати, църкви, НПО), то и обсегът на образователната система следва да се разшири – до „неформалното образование“. С подобен подход би могло да се преодолее „изолацията на образователната система от факторите на обществената среда“ (пак там).

Въз основа на посоченото тук е възприето, че образователната система е комплексна система, дял или подсистема на глобалната обществена система, с мощна и сложна структура, с множество елементи, с безброй интеракции както вътре между елементите ѝ, така и между нея и нейното обкръжение, между различните ѝ нива, форми, компоненти, фактори, специфични механизми на работа и др. (Гоцевски, 2004, с.51). И ако целта (ролята) на образованието е „цялостното развитие и формиране на човека“, то компонентите на образователната система следва да бъдат всички институции, хора и фактори, имащи отношение към реализирането

й (по Павлов, Балкански, 2005, с.18-19). Този подход следователно разглежда образованието като „многопластово явление с много и различни релации“ (Гюрова, 2013, с.38), което означава, че то е обект на много и разнообразни въздействия и решения, които дори излизат извън спецификата на образованието и образователните ведомства. На практика – ефективното функциониране на системата ще зависи от ефективното функциониране на обществото и държавата (пак там). Основен недостатък на това схващане според нас е неясното разграничаване на периметъра от възможни действия и въздействия върху компонентите на системата и върху решаването на специфичните образователни проблеми. Поради това тук е предпочетено по-опростеното структуриране, базирано на Международната класификация на стандартите в образованието (ISCED), разработена и периодично актуализирана от ЮНЕСКО (Таблица 1).

Ниво	Образователно ниво
Ниво 0	Предучилищно образование
Ниво 1	Начално образование или първа степен на базовото (основното) образование
Ниво 2	По-ниската степен на средното образование или втора степен на базовото образование
Ниво 3	По-високата степен на средното образование
<ul style="list-style-type: none"> • 3А 	<ul style="list-style-type: none"> • Програми, подготвящи за прием в университета
<ul style="list-style-type: none"> • 3В 	<ul style="list-style-type: none"> • Програми, подготвящи за прием след средно образование с практическа насоченост, формиращо технически или професионални умения за пряка реализация на пазара на труда
<ul style="list-style-type: none"> • 3С 	<ul style="list-style-type: none"> • Програми, които не водят към Ниво 5А (университетско

	образование) или към 5B. Може да бъде краткосрочно обучение (ЗС-съкратено), еквивалентно на по-ниската (първа) степен на средното образование или по-продължително (ЗС-продължително), еквивалентно на по-високата (втора) степен на средното образование
Ниво 4	След средно, но не висше образование, осигурява достъп до ниво 5
Ниво 5	След средно (в т.ч. първа степен на висше образование, което не води до научна степен)
<ul style="list-style-type: none"> • 5A • 5B 	<ul style="list-style-type: none"> • Университетски програми • Програми за след средно образование с практическа насоченост за усвояване на технически или професионални умения с цел пряка реализация на пазара на труда
Ниво 6	Втора степен на висшето образование – изследователска програма, завършваща с научна степен (доктор)

Таблица 1: Международна класификация на стандартите в образованието (ISCED, 199, 1997, по Гюрова, 2013)

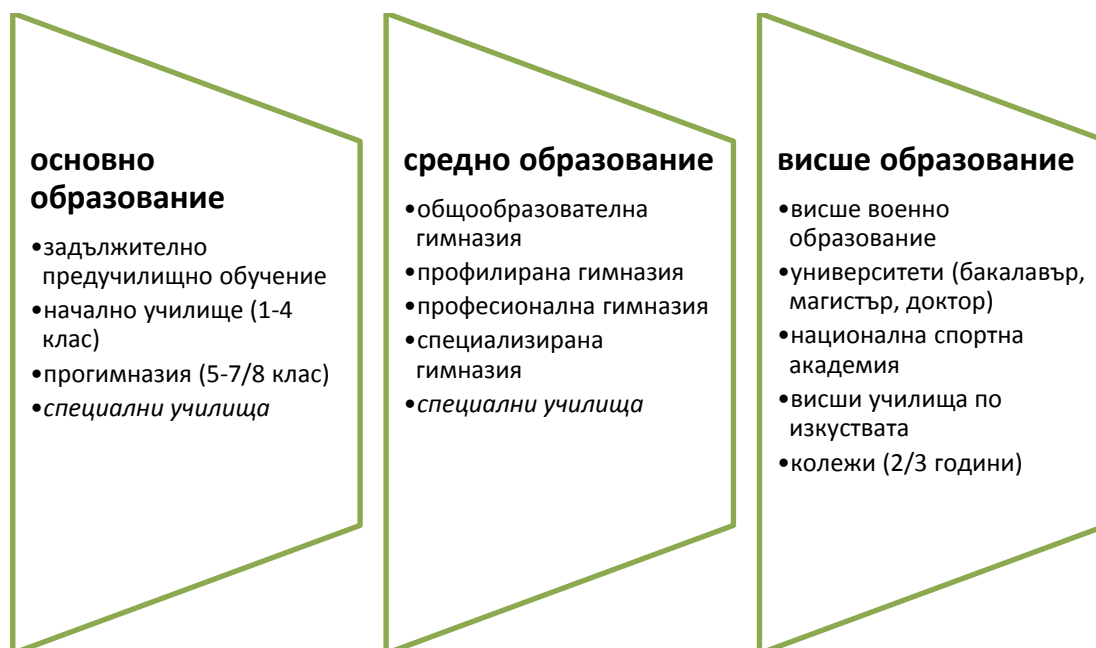
Приета е тази международна класификация, защото тя улеснява разбирането на образователните структури и релациите между отделните компоненти от една страна, от друга - защото на нея се основава съвременното структуриране на образователната система на България.

В контекста на горепосоченото разбиране за образователната система следва тя да се състои от подсистеми, структурирани според равнището на образованието, до което могат да достигнат учащите се. Това означава, че българската образователна система би следвало да се състои от следните подсистеми (Фиг. 3):

Фиг. 3: Подсистеми на образователната система (по Гюрова, 2009, с. 112; 2013, с. 46)

Съгласно все още действащото българско законодателство, обаче тези подсистеми са: (под)системата на народната просвета; на професионалното образование и обучение; на висшето образование; на продължаващото образование и обучение (за деца и възрастни). Те са обособени и действат като самостоятелни системи (Фиг. 4).

Фиг. 4: Образователна система на България

Подчертан е факта, че българската образователна система днес е в процес на преустройство, което е продиктувано от необходимостта за адаптирането ѝ към съвременните тенденции на образованието, както и от необходимостта за приобщаване към използваната терминология в ЕС. Във връзка с това впоследствие са маркирани предвижданите промени в българското законодателство с отношение към географското образование.

Географското образование у нас се разглежда по-детайлно преди всичко от позициите на СОУ (Кънчев, 2000; Гайтанджиева, 2000; Цанкова, 2005; Маноилова, 2004; Дерменджиева, 2010; Ангелова-Ганчева, 2007; и др.). Въз основа на което тук е възприет същият подход, макар с известни резерви.

Българското географско образование се осъществява в условията на централизирано планиране на основата на класно-урочна система и предметно обучение с нови акценти (по Гайтанджиева, 2000, с.44). Предметното учебно знание и познание произтича от съответната научна област (или области) като основен източник на учебно съдържание, т.е. от географията. То е трансформирано в предметна образователна система (ПОС) или в система на географското образование (СГО).

СГО е социална система и като такава се явява продукт и същевременно сфера на действие на човека. Тя се характеризира по определени параметри:

- Състав – елементи, компоненти, подсистеми;
- Структура – функция на зависимост, на съгласуваност (координация) и на съподчиненост (субординация);
- Организация – подреденост, композиция, конфигурация;
- Среда – фактори, които ѝ оказват влияние (по Гайтанджиева, 2011, неотпечатвани съчинения).

ГО заема конкретно място в общата система на средното образование у нас. Като най-важен фактор, определящ неговия статут може да се приеме образователната политика на държавата, защото именно държавната политика целенасочено направлява и регулира ГО посредством съответните нормативни документи.

На този етап нормативно статутът на СГО се обуславя от Закона за народната просвета (1991) (скоро ще бъде преименуван съобразно терминологията на ЕС) и Закона за степента на образование, образователния минимум и учебния план (1999), както и от съответните изменения и допълнения във времето. С отношение към ГО са няколко основни положения в посочените документи:

- Утвърждаването на трите вида подготовка – ЗП, ЗИП и СИП;
- Мястото на учебния предмет „География и икономика“ в КОО – Обществени науки и гражданско образование, както и в общата структура на средното образование;
- Годишният хорариум.

СГО е конструирана на четири йерархични нива, в които се предвиждат определен брой учебни часове, определящи годишния хорариум (Фиг. 5).

Както е видно от фигурата, география се изучава и в двете степени на Средното училище – в основна степен (прогимназиалния етап, т.к. в началния етап се съдържа имплицитно) и в средна степен (първи и втори гимназиален етап). Следователно могат да се обособят условно две подсистеми (на прогимназиалния и на гимназиалния етап), които да се характеризират посредством горепосочените параметри, отнасящи се до цялостната СГО. Те обаче ще притежават някои специфични особености:

Фиг. 5: Организация на СГО (ОБЩОЗАДЪЛЖИТЕЛНА ПОДГОТОВКА)
(по Гайтанджиева, 2000, с.201)

Кои са особеностите на ГО в прогимназиалния етап?

На първо място, подготовката е задължителна. Тя се осъществява по съответните учебни програми (за 5, 6 и 7 клас), като същевременно осигурява взаимодействие в контекста на общите образователни цели на този етап. Пример за това е, че обучението в 5 клас не само въвежда в географското знание и познание, но и предлага необходимата базисна подготовка на учениците за успешното изучаване на курса „География на континентите“.

Като цяло взаимодействието и междупредметните връзки в обучението по география се осъществяват в два плана: от една страна, посредством присъствието на географското знание и познание в началния етап, макар и в скрит вид (в учебните предмети Човек и природа и Човек и общество), от друга страна – посредством обучението по учебните предмети от КОО на обществените науки, на природните науки, на информатиката и ИТ.

Друга особеност е, че обучението във всеки от посочените класове се реализира предимно в урочни единици („най-малката класическа организационна единица на системата“ (Гайтанджиева, 2011, с.20, неотпечатвани съчинения). Годишният хорариум на часовете и в трите класа, обаче е силно редуциран. И тъй като практиката по безспорен начин е доказала негативното влияние на горепосочения факт върху качеството на ГО, следва да бъдат взети съответните решения както относно учебното съдържание, така и относно осъществяването на цялостния образователен процес.

Особеност на прогимназиалния етап е предоставената възможност за провеждане на ЗИП и СИП. Практиката е доказала, че учениците имат интерес към такъв тип подготовка, но поради ред причини (най-често финансови и организационни) тя се организира по-малко.

Обучението в прогимназиалния етап завършва с национално външно оценяване, а резултатите от това оценяване са „вход“ за първи гимназиален етап.

Кои са особеностите на ГО в гимназиалния етап?

ГО в гимназиалният етап е обособено в две относително самостоятелни подсистеми – на първи и на втори гимназиален етап. Всяка от двете подсистеми се характеризира с определени особености, но между тях има системнообразуващи връзки и вътрешнопредметни взаимодействия, което обуславя целостта им. Това е продиктувано от

необходимостта успоредно с овладяването на образователния минимум от всички ученици, да се предоставят големи възможности за избор в подготовката последните години на средното училище, свързани преди всичко с професионалното ориентиране за голяма част от тях.

Кои са особеностите на подсистемата първи гимназиален етап?

Задължителната подготовка по география има няколко особености. Една от най-съществените е, че тя ще бъде прекъсната в 8 клас (според новото законодателство, което скоро ще влезе в сила). Това определено ще има негативни последици. Друга особеност е, че годишният хорариум на ЗП и в двата класа (9 и 10 клас) е по-голям от този в прогимназиалния етап. Въпреки това практиката по безспорен начин е доказала, че той е недостатъчен, особено за обучението в 9 клас. Във връзка с това се търсят възможности чрез организиране на ЗИП и СИП, но те не решават проблема с фундаменталния характер на географското знание и познание и не отчитат ролята на географията като учебен предмет с голям интеграционен потенциал.

Особеност на подсистемата е, че се осъществяват вътрешнопредметни връзки и взаимодействия както с обучението в прогимназиалния етап, така и между обучението в двата класа. Като пример могат да се посочат закономерностите и понятията, които се изучават в общата и регионалната география на света (9 клас) и които могат да се овладеят и конкретизират при изучаването на география на България (10 клас). От друга страна овладеният образователен минимум от тази степен може да бъде основа за ЗИП и СИП в същата, но и в следващата степен.

Обучението в първи гимназиален етап завършва с Държавен зрелостен изпит по БЕЛ и по избран от учениците профилиращ учебен предмет. Интерес представлява фактът, че географията е един от най-предпочитаните учебни предмети. Резултатите, обаче са крайно

незадоволителни. Особен момент в новото законодателство е, че успешно завършилите 10 клас ще получат удостоверение за завършен ПГЕ. Това им осигурява достъп до ВГЕ, но също така им дава право и на обучение за придобиване на професионална квалификация.

Кои са особеностите на подсистемата втори гимназиален етап?

И тук се очертават две подсистеми на ниво клас, като и в двата класа има сравнително голям годишен хорариум. Това предоставя големи възможности за образователен процес със засилена интерактивност, възможности за обогатяване на географската образованост с нови акценти на географската култура. Разбира се тези възможности биха се реализирали само ако обучението е ефективно, в противен случай резултатите и постиженията на учениците ще бъдат незадоволителни. Това намира пряко отражение и върху резултатите от кандидат-студентските изпити.

И тук се осъществяват вътрешнопредметни връзки и взаимодействия, както между двата вида подготовката (ЗИП и СИП), така и между двата класа на тази степен. Като пример може да се посочи обучението по география на България (10 и 12 клас). Като цяло гимназиалният етап предполага осъществяване на междупредметни връзки и взаимодействия преди всичко с КОО на обществените науки, но също и с природните науки, информатиката и ИТ.

Обучението във втори гимназиален етап завършва с държавни изпити за придобиване на професионална квалификация (според типа училище). Само успешно положените изпити осигуряват достъп до висока степен на образование, напр. висше.

Открояват се ясно някои нерешени проблеми на втори гимназиален етап:

- ОГ в 12 клас не достатъчно кореспондира с изискванията за вход във ВУ;

- Не е запазена Възрожденската традиция География на България да се изучава в последния клас;
- Проблемът със съотношението ЗП – ЗИП, а и твърде ограничения хорариум ЗП в 11 клас;
- Проблемът с постигането на общообразователния минимум на равнище ЗП.

СГО не е изолирана система, тя функционира в определена културно-образователна среда (КОС) – реалности (наука, традиции, документи, информация и др.), които имат еднопосочни или двупосочни връзки с нея и стават своеобразни фактори на въздействие (по Гайтанджиева, 2000).

В зависимост от характера на взаимодействието СГО – КОС, могат да се разграничат: фактори на външната КОС, фактори на вътрешната КОС и фактори на локалната среда (пак там).

Факторите на външната КОС са твърде различни по характер и механизми на влияние. Във връзка с това тук вниманието е насочено само към онези от тях, които имат най-голяма значимост за изследването, именно – образователната политика на държавата, информационните фактори на външната КОС, съвременната географска наука като фактор на външната КОС.

На съвременния етап **държавната политика** се провежда въз основа на нормативни документи, изготвени с цел адаптиране на нашата образователна система към тази на страните от ЕС. Във връзка с това основните образователни приоритети на нашата страна са насочени към: „постигане на баланс между теоретичните и методологичните знания, от една страна и формирането на компетентност, от друга; развитие на способностите за самостоятелно придобиване на знания през целия живот; подготовка на хора с високо развита способност за адаптация, за успешна социална и професионална реализация“ (Цанкова, 2005, с.11).

Във връзка с горепосоченото законите и нормативните документи, определящи днес насоките за развитие на българското образование, са разработени въз основа на: Всеобщата декларация за правата на човека, на Всеобщата декларация за образование за всички (Тайланд, 1990), на доклада на Международната комисия за образование през XXI век (ЮНЕСКО, 1996). Българското образование, включително географското, се адаптира към световните и европейските образователни тенденции, които се изразяват във:

- Всеобщ достъп до образование;
- Образование/учене през целия живот;
- Удовлетворяване на основни образователни потребности;
- Високо качество на обучението чрез интеграция на гражданското образование, основна част от което е географското образование;
- Разширеното чуждоезиково обучение, информационни и комуникационни технологии;
- Повишаване качеството на обучението чрез актуализация на УС съобразно новите цели на обучението на съвременния етап от развитието на обществото на глобално и национално равнище, както и разработването на съответните ДООИ за УС и за оценяване;
- Мониторинг на образователните постижения – оценяване на резултатите на обучаваните на изхода на образователните системи;
- Утвърждаване и разширяване на връзката с НПО (национални и международни) чрез разработване на проекти, на образователни, културни и икономически програми;
- Осигуряване на международна подкрепа под формата на съвместни проекти с фондация „Отворено общество“, ЮНЕСКО, ЕС, Световната банка (по Цанкова, 2005, с.12).

Опит да се синхронизира българското образование със съвременните тенденции и терминология, използвана в ЕС е проектът на новия „Закон за предучилищното и училищното образование“ (<http://parliament.bg/bills/43/454-01-51.pdf>). Дали ще се реализират очакванията от него, времето ще покаже. В момента се провеждат обществени обсъждания на проектозакона. В резултат се изтъкват редица проблемни точки в него. Много важен момент в законодателството с отношение към ГО е въвеждането на деветте „ключови компетентности“ като основа на общообразователната подготовка. Те са в съответствие с европейското измерение на образованието, вкл. географското и на практика определят структурата на националния и на училищните учебни планове.

„Картината на образователната политика се допълва от състоянието на образователната ситуация у нас“ (Гайтанджиева, 2000, с.59). Доказва се твърде бавният темп, с който се решават проблемите от областта на образованието. Образователната политика на страната се характеризира със своята „незавършеност и пасивност“, а тя е базата от която трябва да се тръгва и която трябва да обединява (Гайтанджиева, 2000, с.60-61). Показателни за това са някои основни положения:

- Тежестта при решаване на възникващите проблеми пада върху изпълнителната власт, която трябва да притежава организационни умения от социално-политически характер;
- Изборът на образование засяга обществото като цяло и изисква публична и демократична дискусия не само за необходимостта от образователни ресурси, но и за крайните цели на образователния процес; централното ръководство да се вслушва в мнението на общности, учители, родители...; една от причините за проваляне на реформите е централизираното провеждане на реформи, съчинени в министерските кабинети без никакво допитване..., без никакво предварително проучване;

- Привличането на всички участници в образователния процес в осъществяване на образователните промени – по този начин би могло да се подобри качеството на процеса на вземане на решения, да бъдат насърчени отделните личности и общности, и най-вече, да бъдат поощрени иновациите и участието на всички в тях;
- Независимо от степента на демократизация (...) държавата трябва да поеме съответната отговорност пред гражданите и да постигне национален консенсус за образованието, осигуряващ цялостност на системата и изработване на дългосрочна стратегия за бъдещето. Консенсусът рядко възниква спонтанно (...) той трябва да се институционализира и да бъде изразен в демократични процеси (ЮНЕСКО, 1996, с.158-163).

Макар образователната политика да е базата и изходния фактор, в частно дидактическите изследвания (в т.ч. настоящото изследване) се отчита влиянието и на други фактори на външната образователна среда.

За целите на настоящото изследване **информационните фактори на външната КОС** са представени по нов за дидактиката на географията в България начин, именно – чрез извеждане на психологическите и общодидактическите основи на географското образование. Интерпретацията е направена въз основа на съвременните тенденции на развитие и постановки в немската дидактика на географията.

Многостранните връзки, комплексният характер на обучението, политическите и институционалните рамкови условия, обхвата на влиянието им, както и педагогическите цели и ситуации на вземането на решения, всичко това изисква една самостоятелна изследователска основа/фундамент, каквато е тази на *педагогическата психология*. Педагогическата психология именно, ще предостави научно обоснованото описание, обяснение, характеристика на психологическата основа на учебния процес, кои фактори му влияят, каква е ролята на тези фактори в

хода на обучението, защо влиянието им е специфично (Elbing, 2001, s.873). Съгласно изследователския интерес и целевия обхват се развиват някои поддисциплини на педагогическата педагогика. Тук са засегнати тези, които имат отношение към ГО и към изследвания проблем – психологията на ученето, инструктивната психология, психологията на развитието и социалната психология.

Общодидактическите основи на географското образование са изведени посредством характеристика на дидактически модели и дидактически принципи. Предложени са някои дидактически модели, които като научно-педагогически теоретични конструкции за анализ и моделиране на дидактическата дейност в училището и извън него (Jank&Meyer, 1991; Gudjons, 1999, s.145), обясняват и систематизират формите на проявление, както и факторите, обуславящи обучението, представят последователността от дейности по планиране, осъществяване и анализ на обучението (Köck, 2000, s.149). Моделите са систематизирани съдържателно около три водещи понятия – образование, учене и интеракция (Таблица 2).

Водещи **Дидактически модели**
понятия

Образование	<ul style="list-style-type: none"> • Образователно-теоретичен • Критично-конструктивен
Учене	<ul style="list-style-type: none"> • Теоретичен модел на преподаването и ученето • Кибернетичен информационно-теоретичен • Ориентиран към учебните цели • Конструктивистки
Интеракция	<ul style="list-style-type: none"> • Критично-комуникативен

Таблица 2: Систематика на дидактическите модели (по Rinschede, 2007, s.37-51)

За целите на дисертационното изследване са предложени фундаментални/основополагащи принципи на обучението по география, които основават подбора и структурирането на географското съдържание на високо равнище – съставяне на учебната програма и планиране на обучението по география, т.е. такива, които засягат целевата и съдържателната структура на обучението. Разгледани са най-общо принципите за насоченост към целта, за насоченост към учениците, за насоченост към науката и за насоченост към типичния пример (принцип за „екземплярност“).

Съвременната географска наука - информационен фактор на външната КОС е представен като фактор с решаващо значение за географското образование. Акцентирано е върху географските научно-изследователски подходи, върху системата на географията, върху географските методи, върху интердисциплинарното съдържание и методи в географското образование. Интерпретацията е направена от позициите на постановки в дидактиката на географията в страни с развити образователни системи. Очертана е мисията на географското образование – негова „основополагаща философия“:

- ГО е призвано да помогне учениците по-добре да разбират пространствените взаимоотношения на земната повърхност и характера на нейното усвояване от човека. Ако на нас ни се струва напълно естествено децата да се учат да четат, да пишат (...), т.е. да овладяват средствата за общуване, то нима не е също толкова естествено, децата да се учат да действат разумно в пространството, да виждат териториалните аспекти на проблемите, да попълват знанията си за околната среда (Пинчмъл, 1986, с.34-35);
- „(...) Географското обучение е много необходимо за развитие на отговорни и активни граждани на настоящия и бъдещия свят. (...) Географията е една информираща, даваща умения интересна

дисциплина на всички нива на образование и учащите се имат нужда от глобално разбиране за света, за да могат да си сътрудничат глобално в областта на икономиката, политиката, по културни и природозащитни проблеми...“ (МХГО, 2006).

В резултат от анализа на факторите на външната КОС са направени следните изводи:

- Състоянието и възможностите за въздействие на маркираните фактори на външната КОС върху развитието на географското образование са твърде различни. Влиянието на образователната политика и образователната ситуация у нас има противоречив характер. От една страна разработваната днес документация предполага дълбоки качествени промени в образованието (както в средното, така и във висшето) в съответствие с новите реалности. От друга страна се откроява неблагоприятният ефект от твърде бавният темп на внедряването им;
- Относно информационния фактор са очертани две положения - Съществуват „богати“ и ценни теоретични ориентации, плодотворни съвременни идеи и тенденции за развитие на глобалното образование, иновации за процеса на обучението, част от новите реалности, провокиращи „научното дирене“. Те обаче не са намерили пълна частно-дидактическа интерпретация и приложение в практиката на ГО у нас, поради недостатъчното им познаване, както и поради все още липсващият целенасочен и цялостен иновационен процес в образованието;
- Очертават се „проблеми от концептуален и организационно-управленски характер. Тяхното решаване предполага широка информираност, „вкус“ към иновацията, професионална компетентност и морал на субектите, които носят отговорност за управлението на факторите“ (Гайтанджиева, 2000, с.82).

Изследванията на вътрешната КОС осигурява информация за факторите, които обезпечават функционирането на системата на ГО в настоящия етап. Тази информация дава възможност да се установят постиженията, да се идентифицират проблемите ѝ, да се изведат силните и слабите страни. Като фактори, оказващи влияние върху по-конкретните решения, и като своеобразни ресурси, обясняващи и обезпечавачи функционирането на ГО се сочат – нормативните (ДОИ, УП), информационно-методологичните (учебници, програмни продукти), човешките ресурси, добрите практики, и др. (Гайтанджиева, 2011, с.22). Като фактори на локалната среда се определят материалната база и квалификацията на учителите, т.к. те оказват влияние върху осъществяването на образователния процес в конкретната училищна среда (пак там).

Обстойно емпирично проучване на факторите на вътрешната КОС, проведено от Гайтанджиева (2000), както и направените за целите на настоящото изследване анкети и наблюдение (вж. Приложенията) насочват вниманието в следните посоки:

- Липса на единство в планирането на цялостния процес на обучение;
- Все още не постигнато високо качество на информационно-методологичните ресурси (книги за учителя, учебници);
- Липса на цялостни авторски концепции и надеждност на процедурата за тяхното оценяване;
- Доминиране на традиционния стил на обучение и „плахо“ навлизане на иновациите.

Във връзка с горепосоченото като положителни моменти се определят въздействията на субектите на обучението:

- Учителите по география, със своя опит и положителни нагласи към придобиване на допълнителна професионална компетентност относно новите идеи, подходи, техники и технологии;

- Учениците, със своята позитивна нагласа към предмета, сравнително правилна ориентация за състоянието и възможностите, които той предоставя, със своите изисквания за по-високи постижения и за усъвършенстване на компонентите на учебниците и на някои страни от учебния процес.

Относно факторите на вътрешната КОС се очертават редица проблеми, чието решаване предполага „освен всичко друго, и обединяване на усилията на географската общност около общите цели и задачи, както и творческото ѝ взаимодействие с други общности“ (пак там, с.111).

Направени са два извода, свързани с практиката:

- Сложен характер на системата на ГО и сложност на нейното управление – наличие на много йерархично разположени субекти на управление с различен хоризонт на решенията в различни среди, с разнопосочни връзки и взаимодействия, при което всяко некомпетентно и ненавременно решение създава условия за понижаване на качеството и за отклонения от целта. Това поставя въпроса за професионалната компетентност на субектите на всички нива и за координацията им, за тяхната отговорност и морал. В тази връзка могат да се разглеждат въпросите, които практиката поставя – необходимост от ръководни лица по география (експерти, учители, методици) в областите с точно регламентиран професионален статус, както и необходимост от подготовка и усъвършенстване на педагогическите кадри и по въпросите на социалното управление и образователния мениджмънт.
- Учителят по география взема решения на най-ниското, но много важно ниво за осъществяването на реалния образователен процес, затова и от него се търси най-голяма отговорност за резултатите. Същевременно трябва да се отчита, че качеството на труда на учителя е в голяма зависимост и от качествата на решенията на по-

високите нива, от качествата на ресурсите – ДОО, УП, материална база и т.н. (по Гайтанджиева, 2011, с.25).

III. Теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование

Тази глава отговаря на въпросите:

- Каква е теоретичната основа на модела;
- Как е конструиран моделът;
- Как функционира моделът.

Тук е проверена хипотеза 8.

Изработването на теоретико-конструктивния модел за функциониране и мениджмънт на географското образование, като последна основна задача на дисертационното изследване, е направено въз основа на следните постановки и положения:

- Той е теоретико-конструктивен, защото съдържа актуални теоретични интерпретации на основни въпроси, отнасящи се до географското образование и очертава макрорамката, свързана с фундаментални решения за качествена промяна във функционирането ѝ;
- Изработва се върху основата на изпълнените до тук задачи, както и на основата на формулираната „философия за географското образование“ в новите реалности, основаваща се на четири опори:
 1. В отговор на предизвикателствата и тенденциите на времето, в което живеем, на потребностите на младите хора, на държавата, на обществото, ГО поема друга посока на развитие – към извеждане на преден план личността на ученика.
 2. ГО се хуманизира както в съдържателен план (с акцент върху устойчивото развитие, върху демократичната идея и гражданското общество), така и в личностен план (с разширяване на

възможностите на ученика за избор в учебния процес, за успешно учене през целия живот, за личностна изява и прогрес).

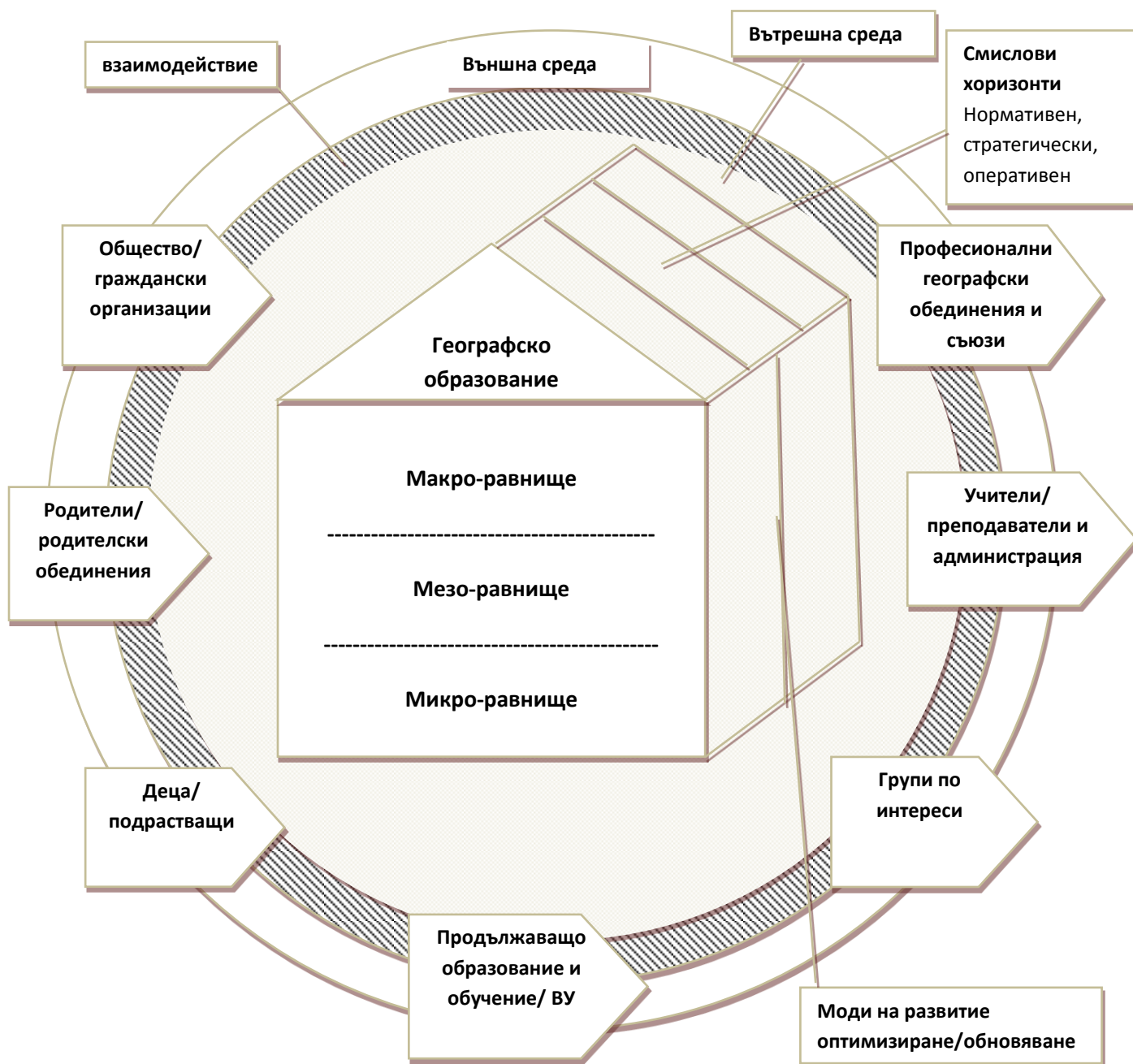
3. ГО се развива съчетавайки традициите, запазили своята ценност с иновации. По този начин то съхранява постижения, усещания за национална принадлежност и идентичност, но същевременно се приобщава към европейските и световните измерения и стандарти в образованието. Във връзка с това голямо значение имат идеите, заложи в МХГО (1992) и в Доклада на МКО към ООН (1996), които като цел на нашата образователна политика са намерили отражение в съответните държавни образователни документи.
4. Промени в ГО се правят чрез разработване на научно-обосновани дългосрочни стратегии, „инструмент за вземане на решение с високо качество“ (Гайтанджиева, 2000, с.113).

Моделът е разработен като един възможен вариант за функциониране и мениджмънт на географското образование у нас (Фиг. 6).

В теоретичен план представеният модел е основан върху следното:

- Мениджмънтът на географското образование е „младо поле“ на изследване, в което като мениджмънт се възприема осигуряването на услуга, подкрепяща осъществяването на географския образователен процес.
- Той засяга ключови въпроси и предлага решения, свързани с развитието на географското образование (разбирано организация). Прилагането им, съответно на изискванията на „заинтересованите страни“ води до непрекъснатото усъвършенстване на предлаганите от географското образование услуги.
- Мениджмънтът на географското образование приемаме за подобласт на дидактиката на географията. Това позволява разглеждането в нов контекст на географската образователна организация. От една

страна се разширява институционалният образователен обхват (вкл. училище, профилирано обучение, ВУ, продължаващо обучение и образование), от друга – тематичният обхват (от равнище организация, през равнище образователна програма, до равнище процес на обучение).

Фиг. 6: Модел за функциониране и мениджмънт на ГО

- Като принципи на развитие на географската образователна организация се приемат педагогически и икономически цели

рационалности. Така мениджмънтът на географското образование създава и развива адекватните конструктивни решения.

- Водеща дейност в мениджмънта на географското образование е балансирането между педагогически и икономически цели.

Както е видно от фигурата географската организация осъществява своята дейност в отличителна **външна среда**, където най-голямо влияние оказват обществото, природата, технологиите и стопанството. Анализът на това влияние тук е приет за изходен пункт в конструирането на образователната политика на държавата, вкл. в контекста на географското образование. Без този анализ липсва основата и първопричината за иновативното развитие на образователната организация. Като най-обхватна сфера на влияние е определена тази на обществото. Много бързите промени във външната среда подтикват все по-често интересуващите се от образованието и обучението (вкл. географското) да я анализират последователно и систематично и дори да отправят предложения и препоръки към образователната политика на държавата и в частност – към образователните институции.

При условие, че образователната система у нас е централизирана, държавната образователна политика се утвърждава от съответните органи и при евентуално съгласуване с изискванията на „**заинтересованите страни**“. Като такива се определят хората (в организирани или неорганизирани групи), институциите и организациите, които предявяват конкретни претенции към географското образование, напр. общество/граждански организации; родители/родителски обединения; деца и подрастващи; продължаващо образование и обучение; групи по интереси; учители/преподаватели и администрация; професионални географски обединения и съюзи (напр. Българско географско дружество, Българска асоциация на професионалните географи и регионалисти). Тези претенции са нормативно регламентирани и следват определени интереси.

Те биха могли да поставят на предна позиция възгледите на властта (напр. насърчавайки една определена образователна политика, обслужваща собствените интереси) или да преследват идеалистични цели (напр. по осъществяване на мерки на образователната политика за развиване на социалното равенство).

В една централизирана образователна система задача на компетентните органи на властта е да съобразява изискванията на всички заинтересовани страни адекватно и с оглед на дългосрочния успех на образователните организации. Колкото по-голяма автономност придобиват тези организации, толкова по-значителни ще са и задачите им по възприемане претенциите на отделните заинтересовани страни.

Ролята на тези страни се състои в това, да са в интеракция с постиженията от функционирането на образователната организация. Предметът на интеракционните теми между заинтересовани страни и функциониране на организацията е спорен. От една страна става въпрос за персонала/хората, за елементи на „организационната култура“ – желаниа, интереси, норми, ценности, от друга – за обективни въпроси като ресурсите. В интерес на дългосрочното развитие на географското образование и на всяка институция, част от него е отговорните лица винаги да преценяват всички изисквания старателно, за да могат да обосноват изчерпателно своите решения. Това е възможно само ако техните норми и ценности (на отговорните лица) са отворени към постоянните промени в обществото. По този начин образователните институции автономно ще могат да определят стратегическото си позициониране, съобразявайки целенасочено претенциите, интересите и потребностите на различните „заинтересовани страни“ (по Rüegg-Stürm, 2004; Dubs, 2005).

Съгласно приетия тук Мениджмънт-модел Санкт Гален, задачите на мениджмънта на географското образование се изпълняват в **три смислови хоризонта** – нормативен, стратегически и оперативен.

Нормативният образователен мениджмънт създава базата, т.е. обосновава дейността на географското образование като образователна организация. Стратегическият образователен мениджмънт от своя страна, съгласно нормативната база/обосновка/регламент конкретизира насоката на дейността. За разлика от тях оперативният управлява внедряването и изпълнението на тази дейност (по Bleicher, 2011).

Конкретизирането на нормативната, стратегическата и оперативната дейност води до извода, че всяка оперативна дейност се дължи на нормативна ориентация и е подчинена на нейната логика и базисна обосновка. Затова и тази взаимовръзка между смисловите хоризонти на образователния мениджмънт е от особено – „централно“ значение в съвременната „турболентна“ ежедневна работна среда (по Capaul&Seitz, 2011, s.129-130).

Нормативният образователен мениджмънт се осъществява на две равнища – целево и дейностно. Целевото разграничава между целите на индивида и целите на институцията и ги координира до формулиране на образователните цели на географското образование; дейностното – подчертава ориентирането върху „дидактическия професионализъм“ в географското образование, върху развиването му като „учеща организация“.

Стратегическият образователен мениджмънт залага върху две положения: първо стратегията на географското образование и второ – стратегическата програма за развитие и усъвършенстване. Стратегията на географското образование се разглежда като конструктивна рамка на модел за функциониране, в която се изпълнява устойчиво и целесъобразно образователната мисия на географското образование. Включени са

следните основни моменти – програма-портфолио, позициониране на образователния пазар, основна дейност-процеси, икономическа целесъобразност. В стратегическата програма за развитие и усъвършенстване на географското образование са конкретизирани стратегическите полета на дейност, разглеждани като приоритети в управлението му. Те се конкретизират впоследствие и в съответното оперативно изпълнение, както и посредством балансиране между модите на развитие в географското образование.

В *Оперативния* образователен мениджмънт се конкретизира оперативното внедряване на образователната стратегия на географското образование и оперативното внедряване на конкретни стратегически програми. Предложен е възможен подход за оперативно внедряване на стратегия – на „балансираните показатели“.

Съгласно предложения модел, географското образование функционира в **три съставни/конструктивни равнища** – макро-, мезо- и микро-равнище.

Макро - равнището е конкретизирано около създаването на рамковите условия, стимулиращи ученето в организацията. Подчертава се въздействието на организационната структура и култура, както и търсенето на възможности за разширяване на способностите за развитие на организацията на географското образование. Извеждат се две основни положения – обединяването на позициите на организационното и индивидуалното учене и обединяването на позициите на теорията на мениджмънта и дидактическата организация.

На *мезо- равнището* се конструират образователните програми. Специфично е разглеждането на образователните програми в различен контекст – структурен, процесуален и комуникационен. Подчертава се иновативността на последния.

На *микро-равнище* се разглежда компетентностното развитие на членовете на географското образование. Представят се като „учещи професионалисти“, като към тази категория се отнасят не само преподаващите, но и стимулиращите ги ръководители, а също и самите обучавани. Подчертава се необходимостта от съответен „компетентностен профил“, особено за преподаващите.

Предложените в модела **моди на развитие** се свързват с условията за функциониране на географското образование, с ключовите въпроси за: подобряването на наличното състояние, внедряването на новото в географското образование, съпровождането на промените.

Фиг. 7: Полето на напрежение между оптимизиране и обновяване (по Seufert. 2013, s.354)

Мода – оптимизиране е свързана с позициите на „мениджмънта на качеството“ и „образователния контролинг“.

Мода – обновяване е свързана с „иновационния-“, „мениджмънта на промяната“ и „проект – мениджмънта“. Предложен е модел за функциониране в полето на напрежение между двете моди на развитие (Фиг. 7).

Заключение

Резултатите от проведеното изследване могат да бъдат обобщени в три плана:

- Представени са основни теоретични постановки за образователния мениджмънт като основа за конструиране на съответния теоретико-конструктивен модел;
- Очертана е спецификата на съвременната българска образователна система, както и мястото на географското образование в нея. Изведени са проблемите пред функционирането и управлението на СГО, чието преодоляване се търси при конструирането на теоретико-конструктивния модел;
- Предложен е теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование като един вариант и път за преодоляване на предизвикателствата пред него (ГО) чрез използване на възможностите на образователния мениджмънт.

В перспектива тези резултати предполагат целенасочена дейност относно:

- Развиване на основните идеи на модела в теоретико-методологичен план;
- Изследвания, решения и реални действия за управление на ресурсите – нормативни, информационно-методологични, човешки и др. в посока към осигуряване на адекватна и устойчива КОС за географското образование;

- Разработване на окончателен вариант за функциониране на мениджмънт на географското образование, базиран върху основните идеи на теоретико-конструктивния модел относно неговото успешно внедряване.

Приноси на дисертационното изследване

- Анализирани са актуални проблеми за системата на географското образование. Изведени са нерешените теоретични и практико-приложни проблеми по темата на изследването.
- Обогатена е теорията на дидактиката на географията с разбирането за образователния мениджмънт като част от нея и с извеждането на нови за България дидактически принципи и модели за анализ и моделиране на дидактическата дейност в училище.
- Разработеният теоретико-конструктивен модел за функциониране и мениджмънт на географското образование разширява неговия институционален и съдържателен обхват, обвързва всички участници в образователния процес (от държавата до ученика), предлага нов подход при изследване на факторите на външната КОС с акцент върху връзката на образователната организация със „заинтересованите ѝ страни“, създава възможност за обвързване на европейските изисквания за компетентност с реалния процес на обучение.
- Предложеният модел е универсален и може да бъде използван в обучението и по други учебни предмети.
- На мезо-равнище са представени конкретни модели за създаване на образователни програми, които също имат универсален характер. За разлика от учебните програми по География и икономика в СОУ у нас, насочени главно към цел и учебно съдържание на географското

образование, тези модели включват и процесуалната и комуникационната страна на обучението.

Публикации по темата на дисертационното изследване

- Василева, М. (2014) Системата на географското образование – „учеща организация“, Годишник на СУ, Кн. 2 – География, том 106, София, 2014,
https://www.uni-sofia.bg/docs/ggf/AnnSU_106_2_Geography_2014.pdf
- Василева, М. (2013) Система на принципите на обучението по география – теоретични и практико-приложни аспекти, Годишник на СУ, Кн. 2 – География, том 105, София, 2013,
https://www.uni-sofia.bg/docs/ggf/AnnSU_105_2_Geography_2013.pdf

Приложения

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

АНКЕТА С УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ*

Уважаеми колега,

Провежда се изследване на актуалното състояние на ГО. Моля, изразете отношението и оценката си по основни въпроси, като срещу формулираните твърдения поставите цифра със следното значение:

1 – СЪГЛАСЕН; 2 – ОТЧАСТИ СЪГЛАСЕН; 3 – НЕСЪГЛАСЕН.

БЛАГОДАРЯ!

А. ПЛАНИРАНЕ

1. Системата на обучение по география се планира в цялост, с изразени връзки на координация (съгласуваност).
2. Планирането се осъществява съобразно предварително определени държавни изисквания (стандарти).
3. Целта на географското образование в СОУ трябва да бъде: „формиране на научно-обективна картина на света“.
4. Целта на географското образование в СОУ трябва да бъде: „формиране на географска култура у учениците като единство от знания, компетенции и поведение“.
5. Учебното съдържание по класове е правилно определено.

Б. УЧЕБЕН ПРОЦЕС

6. В учебния процес сега преобладава обяснително-илюстративният тип обучение (разказ, беседа).
7. В учебния процес сега преобладава репродуктивният тип обучение (дейност в позната ситуация).
8. В учебния процес сега преобладава проблематизираният тип обучение (осъзнаване и решаване на учебни проблеми).
9. Географската карта се използва преди всичко като източник на информация.
10. Учебникът се използва повече за организация на учебната дейност.

В. УЧЕБНИКЪТ

11. Обемът на учебния материал в учебника е повече от необходимото.
12. Учебният материал е адаптиран за учебни цели.
13. Преобладава фактологията.
14. Открити са начини за дейност.
15. Открити са водещи идеи.
16. Стройна е системата от понятия.
17. Достатъчно е застъпена екологичната тематика.
18. Достатъчна е гражданската тематика.
19. Достатъчно са застъпени проблемите на родния край.
20. Материалът е изложен повествователно, а не проблематизирано.
21. Въпросите и задачите са много на брой и функционални.
22. Илюстрациите са много на брой и информативни.
23. Проектираните подходи за контрол са функционални (използваеми).
24. Проектираните уроци за дейност и обобщение са много и с продуктивни идеи.

Г. ОБЩА ОЦЕНКА

25. Географското образование, което се постига в СОУ е много добро.
26. Географското образование, което се постига в СОУ е добро.
27. Географското образование, което се постига в СОУ е задоволително.

Д. СЛЕДДИПЛОМНА КВАЛИФИКАЦИЯ (допълнителна квалификация)

28. Учителите имат потребност и проявяват интерес към квалификацията.
29. Учителите очакват от СДК актуална информация.
30. Учителите очакват от СДК идеи за промени на стила на преподаване, на общуване.
31. Учителите очакват от СДК промени в квалификационната степен.

ПАСПОРТНИ ДАННИ

Напишете цифрите, които отговарят на Вашите данни:

А. Образование

1. Бакалавър
2. Магистър

Б. Стаж

1. до 5 години
2. до 10 години
3. до 15 години
4. до 20 години
5. над 20 години

* - Използваната анкета е разработена от Гайтанджиева (Гайтанджиева, Р. 2000) за целите на подобно изследване

ЧЕСТОТНА ТАБЛИЦА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ АНКЕТАТА С УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ

Твърдение	x	f	F	%	Резултат от предходното проучване (2000)
1	1	11	11	20,37	21,15
	2	26	37	48,15	47,12
	3	17	54	31,48	31,73
	Σ	54		100	100
2	1	9	9	16,67	16,35
	2	10	19	18,52	16,35
	3	35	54	64,81	67,31
	Σ	54		100	100
3	1	12	12	22,22	23,08
	2	20	32	37,04	36,54
	3	22	54	40,74	40,38
	Σ	54		100	100
4	1	41	41	75,93	75,00
	2	7	48	12,96	14,42
	3	6	54	11,11	10,58
	Σ	54		100	100
5	1	13	13	24,07	26,92
	2	24	37	44,45	42,31
	3	17	54	31,48	30,77
	Σ	54		100	100
6	1	34	34	62,96	61,54
	2	14	48	25,93	25,96
	3	6	54	11,11	12,50
	Σ	54		100	100
7	1	17	17	31,47	32,69
	2	28	45	51,85	50,00
	3	9	54	17,67	17,31
	Σ	54		100	100
8	1	8	8	14,81	16,35
	2	26	34	48,15	48,08
	3	20	54	37,04	35,58
	Σ	54		100	100
9	1	26	26	48,15	47,12
	2	23	49	42,59	43,27
	3	5	54	9,26	9,62
	Σ	54		100	100
10	1	21	21	38,89	39,42
	2	19	40	35,19	35,58
	3	14	54	25,92	25,00
	Σ	54		100	100
11	1	32	32	59,26	59,62
	2	16	48	29,63	29,81
	3	6	54	11,11	10,58
	Σ	54		100	100
12	1	19	19	35,19	36,54
	2	24	43	44,44	44,23
	3	11	54	20,37	19,23
	Σ	54		100	100
13	1	29	29	53,70	52,88
	2	22	51	40,74	40,38
	3	3	54	5,56	6,73
	Σ	54		100	100

14	1	8	8	14,81	15,38
	2	26	34	48,15	48,08
	3	20	54	37,04	36,54
	Σ	54		100	100
15	1	10	10	18,52	18,27
	2	28	38	51,85	52,88
	3	16	54	29,63	28,85
	Σ	54		100	100
16	1	7	7	12,96	13,46
	2	30	37	55,56	55,77
	3	17	54	31,48	30,77
	Σ	54		100	100
17	1	8	8	14,82	14,42
	2	24	32	44,44	45,19
	3	22	54	40,74	40,38
	Σ	54		100	100
18	1	3	3	5,55	4,81
	2	20	23	37,04	37,50
	3	31	54	57,41	57,69
	Σ	54		100	100
19	1	3	3	5,56	6,73
	2	23	26	42,59	43,27
	3	28	54	51,85	50,00
	Σ	54		100	100
20	1	29	29	53,70	54,81
	2	18	47	33,34	32,69
	3	7	54	12,96	12,50
	Σ	54		100	100
21	1	5	5	9,26	10,58
	2	23	28	42,59	42,31
	3	26	54	48,15	47,12
	Σ	54		100	100
22	1	20	20	37,04	36,54
	2	26	46	48,15	49,04
	3	8	54	14,81	14,42
	Σ	54		100	100
23	1	5	5	9,26	10,58
	2	16	21	29,63	28,85
	3	33	54	61,11	60,58
	Σ	54		100	100
24	1	6	6	11,11	11,54
	2	18	24	33,33	33,65
	3	30	54	55,56	54,81
	Σ	54		100	100
25	1	16	16	29,63	30,77
	2	25	41	46,30	47,12
	3	13	54	24,07	22,12
	Σ	54		100	100
26	1	40	40	74,07	73,08
	2	13	53	24,07	23,08
	3	1	54	1,86	3,85
	Σ	54		100	100
27	1	21	21	38,89	37,50
	2	28	49	51,85	50,96
	3	5	54	9,26	11,54
	Σ	54		100	100
28	1	32	32	59,26	61,54
	2	17	49	31,48	31,73
	3	5	54	9,26	6,73
	Σ	54		100	100

29	1	8	8	14,82	14,42
	2	17	25	31,48	30,77
	3	29	54	53,70	54,81
	Σ	54		100	100
30	1	34	34	62,96	62,50
	2	17	51	31,48	31,73
	3	3	54	5,56	5,77
	Σ	54		100	100
31	1	7	7	12,96	12,50
	2	10	17	18,52	18,27
	3	37	54	68,52	69,23
	Σ	54		100	100

ТАБЛИЦА ЗА КС ОТ АНКЕТАТА С УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ

Твърдение	x	f	xf	Кс	Резултат от предходното проучване (2000)
1	1	11	11	0,44	0,45
	0,5	26	13		
	0	17	0		
	Σ	54	24		
2	1	9	9	0,26	0,25
	0,5	10	5		
	0	35	0		
	Σ	54	14		
3	1	12	12	0,41	0,41
	0,5	20	10		
	0	22	0		
	Σ	54	22		
4	1	41	41	0,82	0,82
	0,5	7	3,5		
	0	6	0		
	Σ	54	44,5		
5	1	13	13	0,46	0,48
	0,5	24	12		
	0	17	0		
	Σ	54	25		
6	1	34	34	0,76	0,75
	0,5	14	7		
	0	6	0		
	Σ	54	41		
7	1	17	17	0,57	0,58
	0,5	28	14		
	0	9	0		
	Σ	54	31		
8	1	8	8	0,39	0,40
	0,5	26	13		
	0	20	0		
	Σ	54	21		
9	1	26	26	0,69	0,69
	0,5	23	11,5		
	0	5	0		
	Σ	54	37,5		
10	1	21	21	0,56	0,57
	0,5	19	9,5		
	0	14	0		
	Σ	54	30,5		
11	1	32	32	0,74	0,75
	0,5	16	8		
	0	6	0		
	Σ	54	40		
12	1	19	19	0,57	0,59
	0,5	24	12		
	0	11	0		
	Σ	54	31		
13	1	29	29	0,74	0,73
	0,5	22	11		
	0	3	0		
	Σ	54	40		

14	1	8	8	0,39	0,39
	0,5	26	13		
	0	20	0		
	Σ	54	21		
15	1	10	10	0,44	0,45
	0,5	28	14		
	0	16	0		
	Σ	54	24		
16	1	7	7	0,41	0,41
	0,5	30	15		
	0	17	0		
	Σ	54	22		
17	1	8	8	0,37	0,37
	0,5	24	12		
	0	22	0		
	Σ	54	20		
18	1	3	3	0,24	0,24
	0,5	20	10		
	0	31	0		
	Σ	54	13		
19	1	3	3	0,27	0,28
	0,5	23	11,5		
	0	28	0		
	Σ	54	14,5		
20	1	29	29	0,70	0,71
	0,5	18	9		
	0	7	0		
	Σ	54	38		
21	1	5	5	0,31	0,32
	0,5	23	11,5		
	0	26	0		
	Σ	54	16,5		
22	1	20	20	0,61	0,61
	0,5	26	13		
	0	8	0		
	Σ	54	33		
23	1	5	5	0,24	0,25
	0,5	16	8		
	0	33	0		
	Σ	54	13		
24	1	6	6	0,28	0,28
	0,5	18	9		
	0	30	0		
	Σ	54	15		
25	1	16	16	0,53	0,54
	0,5	25	12,5		
	0	13	0		
	Σ	54	28,5		
26	1	40	40	0,86	0,85
	0,5	13	6,5		
	0	1	0		
	Σ	54	46,5		
27	1	21	21	0,65	0,63
	0,5	28	14		
	0	5	0		
	Σ	54	35		
28	1	32	32	0,75	0,77
	0,5	17	8,5		
	0	5	0		
	Σ	54	40,5		

29	1	8	8	0,31	0,30
	0,5	17	8,5		
	0	29	0		
	Σ	54	16,5		
30	1	34	34	0,79	0,78
	0,5	17	8,5		
	0	3	0		
	Σ	54	42,5		
31	1	7	7	0,22	0,22
	0,5	10	5		
	0	37	0		
	Σ	54	12		

АНКЕТА С УЧЕНИЦИ*

Уважаеми единадесетокласнико,

Провежда се анкета за географското образование. Моля, изразете отношението и оценката си, като срещу формулираните твърдения поставите цифра със следното значение:

1 – СЪГЛАСЕН; 2 – ОТЧАСТИ СЪГЛАСЕН; 3 – НЕСЪГЛАСЕН

БЛАГОДАРЯ!

А. ОБЩО ЗА ГЕОГРАФСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Географското образование е част от фундаменталната общообразователна подготовка.
2. Учебното съдържание по класове е правилно подбрано.
3. Броят на часовете за практическа работа трябва да се увеличи.

Б. УЧЕБЕН ПРОЦЕС

4. Учебният процес е много информативен.
5. Учебният процес провокира мисленето.
6. Учебният процес се провежда в клас и на открито.
7. Мога да усвоявам новата тема самостоятелно и по картата.
8. С удоволствие работя с учебника.
9. С удоволствие участвам в учебния процес по география.

В. УЧЕБНИКА ПО ГЕОГРАФИЯ

10. Обемът на учебния материал е повече от необходимото.
11. Учебният материал е изложен достъпно.
12. Достатъчно е застъпена екологичната тематика.
13. Достатъчна е гражданската тематика.
14. Въпросите и задачите са много на брой и функционални (използваеми).
15. Илюстрациите са много на брой и информативни.
16. Проектираните начини на контрол ме удовлетворяват.
17. Учебниците трябва да се усъвършенстват.
18. Очаквам контрола като необходимост в учебната дейност.

Г. ИНТЕРЕСИ

19. Участвам в ЗИП и СИП по география.
20. В свободното време предпочитам да съм сред природата.

Д. АКО СИ УЧИТЕЛ ПО ГЕОГРАФИЯ...

21. Ако съм учител по география, ще направя обучението по-научно.
22. Ако съм учител по география, ще направя обучението по-интересно.
23. Ако съм учител по география, ще насоча усилията си към по-добро общуване с учениците.

ОБЩА ОЦЕНКА

24. Географското образование, което постигаме в СОУ е много добро.
25. Географското образование, което постигаме в СОУ е добро.
26. Географското образование, което постигаме в СОУ е задоволително.

ДАНИИ ЗА УСПЕХА НА АНКЕТИРАНИЯ

Напишете цифрата, съответстваща на успеха Ви по география за срока.

1. Отличен.
2. Много добър.
3. Добър.
4. Среден.
5. Слаб.

* - Използваната анкета е разработена от Гайтанджиева (Гайтанджиева, Р. 2000) за целите на подобно изследване

ЧЕСТОТНА ТАБЛИЦА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ АНКЕТАТА С УЧЕНИЦИ

Твърдение	x	f	F	%	Резултат от предходното проучване (2000)
1	1	159	159	72,94	71,88
	2	55	214	25,23	24,43
	3	4	218	1,83	3,69
	Σ	218		100	100
2	1	72	72	33,03	33,92
	2	96	168	44,03	43,06
	3	50	218	22,94	23,02
	Σ	218		100	100
3	1	101	101	46,33	44,64
	2	46	147	21,10	20,91
	3	71	218	32,57	34,45
	Σ	218		100	100
4	1	124	124	56,88	56,41
	2	80	204	36,70	36,91
	3	14	218	6,42	6,68
	Σ	218		100	100
5	1	69	69	31,65	32,16
	2	108	177	49,54	49,91
	3	41	218	18,81	17,93
	Σ	218		100	100
6	1	69	69	31,65	34,45
	2	61	130	27,98	29,35
	3	88	218	40,37	36,20
	Σ	218		100	100
7	1	44	44	20,18	20,39
	2	85	129	38,99	39,19
	3	89	218	40,83	40,42
	Σ	218		100	100
8	1	87	87	39,91	41,30
	2	81	168	37,15	37,96
	3	50	218	22,94	20,74
	Σ	218		100	100
9	1	59	59	27,07	28,30
	2	68	127	31,19	31,46
	3	91	218	41,74	40,25
	Σ	218		100	100
10	1	85	85	38,99	37,96
	2	74	159	33,95	33,92
	3	59	218	27,06	28,12
	Σ	218		100	100
11	1	80	80	36,69	39,89
	2	89	169	40,83	42,18
	3	49	218	22,48	17,93
	Σ	218		100	100
12	1	48	48	22,02	23,02
	2	70	118	32,11	32,51
	3	100	218	45,87	44,46
	Σ	218		100	100
13	1	39	39	17,89	19,68
	2	85	124	38,99	40,07

	3	94	218	43,12	40,25
	Σ	218		100	100
14	1	61	61	27,98	29,70
	2	82	143	37,62	39,02
	3	75	218	34,40	31,28
	Σ	218		100	100
15	1	137	137	62,85	64,50
	2	52	189	23,85	24,43
	3	29	218	13,30	11,07
	Σ	218		100	100
16	1	68	68	31,19	31,99
	2	102	170	46,79	46,57
	3	48	218	22,02	21,44
	Σ	218		100	100
17	1	95	95	43,58	42,88
	2	72	167	33,03	32,69
	3	51	218	23,39	24,43
	Σ	218		100	100
18	1	94	94	43,12	42,88
	2	74	168	33,94	33,57
	3	50	218	22,94	23,55
	Σ	218		100	100
19	1	67	67	30,74	30,76
	2	28	95	12,84	12,83
	3	123	218	56,42	56,41
	Σ	218		100	100
20	1	141	141	64,68	64,32
	2	61	202	27,98	27,77
	3	16	218	7,34	7,91
	Σ	218		100	100
21	1	50	50	22,94	25,13
	2	78	128	35,78	37,26
	3	90	218	41,28	37,61
	Σ	218		100	100
22	1	163	163	74,77	73,11
	2	39	202	17,89	18,80
	3	16	218	7,34	8,08
	Σ	218		100	100
23	1	180	180	82,57	81,72
	2	35	215	16,05	15,29
	3	3	218	1,38	2,99
	Σ	218		100	100
24	1	54	54	24,77	26,19
	2	95	149	43,58	45,17
	3	69	218	31,65	28,65
	Σ	218		100	100
25	1	87	87	39,91	41,65
	2	85	172	38,99	40,07
	3	46	218	21,10	18,28
	Σ	218		100	100
26	1	85	85	38,99	38,66
	2	52	137	23,85	23,73
	3	81	218	37,16	37,61
	Σ	218		100	100

ТАБЛИЦА ЗА КС ОТ АНКЕТАТА С УЧЕНИЦИ

Твърдение	x	f	xf	Кс	Резултат от предходното проучване (2000)
1	1	159	159	0,86	0,84
	0,5	55	27,5		
	0	4	0		
	Σ	218	186,5		
2	1	72	72	0,55	0,55
	0,5	96	48		
	0	50	0		
	Σ	218	120		
3	1	101	101	0,57	0,55
	0,5	46	23		
	0	71	0		
	Σ	218	124		
4	1	124	124	0,75	0,75
	0,5	80	40		
	0	14	0		
	Σ	218	164		
5	1	69	69	0,56	0,57
	0,5	108	54		
	0	41	0		
	Σ	218	123		
6	1	69	69	0,46	0,49
	0,5	61	30,5		
	0	88	0		
	Σ	218	99,5		
7	1	44	44	0,40	0,40
	0,5	85	42,5		
	0	89	0		
	Σ	218	86,5		
8	1	87	87	0,58	0,60
	0,5	81	40,5		
	0	50	0		
	Σ	218	127,5		
9	1	59	59	0,43	0,44
	0,5	68	34		
	0	91	0		
	Σ	218	93		
10	1	85	85	0,56	0,55
	0,5	74	37		
	0	59	0		
	Σ	218	122		
11	1	80	80	0,57	0,61
	0,5	89	44,5		
	0	49	0		
	Σ	218	124,5		
12	1	48	48	0,38	0,39
	0,5	70	35		
	0	100	0		
	Σ	218	83		
13	1	39	39	0,37	0,40
	0,5	85	42,5		
	0	94	0		
	Σ	218	81,5		
14	1	61	61	0,47	0,49

	0,5	82	41		
	0	75	0		
	Σ	218	102		
15	1	137	137	0,75	0,77
	0,5	52	26		
	0	29	0		
	Σ	218	163		
16	1	68	68	0,55	0,55
	0,5	102	51		
	0	48	0		
	Σ	218	119		
17	1	95	95	0,60	0,59
	0,5	72	36		
	0	51	0		
	Σ	218	131		
18	1	94	94	0,60	0,60
	0,5	74	37		
	0	50	0		
	Σ	218	131		
19	1	67	67	0,37	0,37
	0,5	28	14		
	0	123	0		
	Σ	218	81		
20	1	141	141	0,79	0,78
	0,5	61	30,5		
	0	16	0		
	Σ	218	171,5		
21	1	50	50	0,41	0,44
	0,5	78	39		
	0	90	0		
	Σ	218	89		
22	1	163	163	0,84	0,83
	0,5	39	19,5		
	0	16	0		
	Σ	218	182,5		
23	1	180	180	0,91	0,89
	0,5	35	17,5		
	0	3	0		
	Σ	218	197,5		
24	1	54	54	0,47	0,49
	0,5	95	47,5		
	0	69	0		
	Σ	218	101,5		
25	1	87	87	0,59	0,62
	0,5	85	42,5		
	0	46	0		
	Σ	218	129,5		
26	1	85	85	0,51	0,51
	0,5	52	26		
	0	81	0		
	Σ	218	111		

МАТРИЦА ЗА НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС ПРИ ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА НА УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ*

Единици за наблюдение	Разработване на ново учебно съдържание				
	А. Обявяване на темата и мотивиране на учебната дейност	Б. Използване на частично-търсещ метод при реални възможности	В. Използване на географската карта като източник на информация	Г. Използване на учебника за организиране на учебната дейност	Д. Затвърдяване
Оценъчна скала	2	3	4	5	6
1 Ярка проява (бал 1)	Тематично, съдържателно и процесуално мотивиране	Осъществява се с трите изисквания: поставяне на задачата, насоки, коментар и оценка	Осъществява се с трите изисквания: поставяне на задачата, време, коментар и оценка	Осъществява се при мотивирането на учебната дейност	Осъществява се текущо или диференцирано в определен момент с точно поставена цел
Има проява (бал 0,5)	Осъществяват се само някои аспекти в явен вид	Осъществяват се само някои изисквания в явен вид	Осъществяват се само някои изисквания в явен вид	Осъществява се при изпълнението на отделни задачи в явен вид	Осъществява се в явен вид, но недостатъчно целесъобразно (по съдържание, по методи)
Почти няма проява (бал 0,5)	Осъществяват се само някои аспекти в неявен вид	Осъществяват се само някои изисквания в неявен вид	Осъществяват се само някои изисквания в неявен вид	Осъществява се фрагментарно в неявен вид: използват се идеи от учебника, без него	Осъществява се нецелесъобразно и в неявен вид
Не се проявява (бал 1)	Само обявяване на темата, без мотивиране	Не се използва	Не се използва	Не се използва	Не се осъществява

* - Използваната матрица е разработена от Гайтанджиева (Гайтанджиева, Р. 2000) за целите на подобно изследване

ПРОТОКОЛ С РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС ПРИ ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА НА УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ

№ по ред	А				Б				В				Г				Д			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
-																				
1		+				+			+					+					+	
2			+					+		+					+					+
3		+				+					+				+				+	
4		+						+	+				+						+	
5		+				+			+					+					+	
6	+				+				+				+						+	
7		+						+		+					+				+	
8			+				+				+				+				+	
9			+				+			+					+					+
10		+			+				+						+				+	
11	+					+			+				+				+			
12	+							+	+				+				+			
13		+						+		+				+				+		
14		+						+		+				+					+	
15			+					+			+				+				+	
16		+					+			+				+					+	
17		+					+		+						+				+	
18		+					+		+						+				+	
19		+					+		+						+				+	
20	+				+				+					+				+		
21		+					+		+				+				+			
22		+				+			+					+			+			+
23		+					+		+					+			+		+	
24		+					+			+				+			+		+	
25		+					+		+					+			+			+
26	+				+				+				+				+			
27		+				+			+				+				+		+	
28		+			+				+				+				+		+	
29		+				+			+				+				+			+
30	+				+				+					+			+		+	
31		+				+				+				+			+		+	
32		+				+			+					+			+		+	
33		+			+				+				+				+		+	
34		+				+			+				+			+			+	
35		+				+			+					+			+		+	
36		+					+		+					+		+			+	
37	+						+		+				+				+		+	

ЧЕСТОТА НА ПРОЯВЛЕНИЕ И СРЕДЕН БАЛ НА НАБЛЮДАВАНИ ЕЛЕМЕНТИ В УРОКА ПО ГЕОГРАФИЯ

Елемент	x	f	xf	%	Ср.б.	Резултат от предходното проучване (2000) %	Резултат от предходното проучване (2000) Ср.б.
А	+1	7	7	18,92	0,49	22,22	0,48
	+0,5	26	13	70,27			
	-0,5	4	-2	10,81			
	-1	0	0	0			
		37		100			
Б	+1	7	7	18,92	-0,14	17,46	-0,09
	+0,5	9	4,5	24,32			
	-0,5	9	-4,5	24,32			
	-1	12	-12	32,44			
		37		100			
В	+1	14	14	37,84	0,55	33,33	0,48
	+0,5	18	9	48,65			
	-0,5	5	-2,5	13,51			
	-1	0	0	0			
		37		100			
Г	+1	11	11	29,74	0,19	25,40	0,15
	+0,5	9	4,5	24,32			
	-0,5	9	-4,5	24,32			
	-1	8	-4	21,62			
		37		100			
Д	+1	5	5	13,51	-0,05	15,87	0,02
	+0,5	15	7,5	40,54			
	-0,5	10	-7,5	27,03			
	-1	7	-7	18,92			
		37		100			

Литература

Ангелова-Ганчева, Д. (2007) Образователни информационни и комуникационни технологии за развитие на географската култура в средното училище. “д-р Иван Богоров”, С.

Гайтанджиева, Р. (2011) Неотпечатвани съчинения

Гайтанджиева, Р. (2000) Стратегия на географското образование в СОУ при новите реалности, С. Аноубис

Гоцевски, Т. (2004) Образователен мениджмънт. Прев. от македонски език. С. УИ „Св. Климент Охридски“

Гюрова, В. (2013) Образователен мениджмънт. Габрово. ЕКС-ПРЕС

Гюрова, В, Георгиева, В, Божилова, В, Кривирадева, Б. (2009) Въпроси на образователния мениджмънт. Габрово. ЕКС-ПРЕС

Дерменджиева, С, и кол. (2010) География и образование. МОГ, част 1, В.Търново, УИ „Св. Кирил и Методий“

ЗНП – ДВ, бр. 86, 1991; изм. и доп. – ДВ, бр. 36, 1998

ЗСОМУП – ДВ, бр. 67, 1999

ЗПУО (Проект) (<http://parlament.bg/bills/43/454-01-51.pd>)

Кънчев, Д. (2000) Методика на обучението по география, С. УИ „Св. Климент Охридски“

Маноилова, М. (2004) За целта и задачите на географското образование в средното училище през XXI век. В: Географията вчера, днес и утре, С. УИ „Св. Климент Охридски“

МХГО: Вашингтон, VIII, 1992: Обучението по география, 1993, 2

МХГО (нов проект), 2006: Обучението по география, 2007, 5

Павлов, Д, Балкански, П, (2005) Учебно помагало по образователни системи и структури, София-Амстердам

Пинчмел, Ф. (1986) Цели и значение на географического образования. В: Сб. Новые взгляды на географическое образование, М. Прогресс

Цанкова, Л. (2005) Ръководство по дидактика на географията, С. УИ „Св. Климент Охридски“

- Bleicher, K. (2011) Das Konzept Integriertes Management. Visionen-Missionen-Programme (8.Aufl.). Frankfurt a. M.: Campus
- Capaul, R.&Seitz, H. (2011) Schulführung und Schulentwicklung. Theoretische Grundlagen und Empfehlungen für die Praxis (3.Aufl.), Bern: Haupt
- Dubs, R. (2005) Die Führung einer Schule. Leadership und Management (2.Aufl.), Stuttgart: Franz Steiner
- Elbig, E. (2001) Pädagogische Psychologie im Unterricht. In L. Roth (Hg.) Pädagogik. München: Oldenb. (S.873-884)
- Euler, D.&Hahn, A. (2007) Wirtschaftsdidaktik (2.Aufl.). Bern: Haupt
- Gudjons, H. (1999) Erziehungswissenschaft kompakt. Hamburg: Bergm. u. Helb.
- Jank, W.&Meyer, H. (1991/2002/2003) Didaktische Modelle. Berlin: Cornelsen
- Köck, P. (2000) Handbuch der Schulpädagogik für Studium – Praxis – Prüfung. Donauwörth: Auer
- Rinschede, G. (2007) Geographiedidaktik. (3.Aufl.), Paderborn u.a.: Ferdinand Schöningh
- Rüegg-Stürm, J. (2004) Das neue St. Galler Management-Modell. In R. Dubs, u.a. (Hrsg.), Einführung in die Managementlehre: Bd.1. (S.65-141). Bern: Haupt
- Seufert, S. (2013) Bildungsmanagement. Einführung für Studium und Praxis. Stuttgart: Schäffer-Poeschel
- Ulrich, P. (2004) Die normativen Grundlagen der unternehmerischen Tätigkeit. In R. Dubs, u.a. (Hrsg.), Einführung in die Managementlehre: Bd.1 (S.143-165). Bern: Haupt